

Тема 4.2.

Як демократичні процедури забезпечують народовладдя у суспільстві

У цій темі ви дізнаєтеся, як за допомогою інститутів демократії та демократичних процедур реалізовується участь громадян в управлінні демократичною державою.

Вивчення цієї теми сприятиме розумінню важливих понять: демократія — народовладдя, інститути демократії, демократичні процедури, пряма та представницька демократія, опозиція, «більшість» та «меншість».

Ключові здобутки у вивченні теми

Досліджуємо: інститути демократії та демократичні процедури, принципи виборчого права.

Розуміємо: роль демократичних процедур і принципів у демократичній державі та необхідність їхнього дотримання.

Діємо: аналізуємо та оцінюємо здійснення прав більшості та захист прав меншості, як умови реалізації народовладдя в демократичній державі.

Досліджуємо та аналізуємо

Вибори старости, що тут не так?

- Головуючий на загальних зборах громади запропонував односельцям вибрати старосту громади і сказав, що це повинен бути Н. (назвав ім'я свого особистого друга).
- Вибори старости громади відбулися шляхом жеребкування. Старостою випадково став чоловік, який витягнув листок з позначкою «староста».
- На виборах старости жінки мали по одному голосу, а чоловіки по два, тому що їх у громаді живе вдвічі менше, ніж жінок.
- Обирати старосту громади дістали право лише мешканці громади, які мають роботу.
- Перед тим, як виборці опустили свої бюлетені в скриньку для голосування, головування пройшов по залі і зазирнув у кожний бюлетень, щоб знати, хто «повівся несерйозно» і з ким потім потрібно у майбутньому «провести роботу».
- Під час обговорення кандидатури старости виявилось, що достойних осіб серед мешканців громади немає. Тому вирішили, що старостою буде заможний і відомий бізнесмен з районного центру.

Прочитайте уявні ситуації стосовно виборів старости у дев'яти громадах України.

Обговоріть їх у парах і скажіть, що, на ваш погляд, в них не так?

Чи вважаєте ви такі вибори справедливими? Обґрунтуйте свою думку.

Прокоментуйте ситуації і скажіть, які принципи виборчого права були порушені у кожній з них?

Чому важливо дотримуватися принципів виборчого права?

Модуль 1.

■ **Народовладдя** — це верховна влада народу в державі, і над самою державою, як право на її заснування, визначення способів її організації, діяльності та розвитку.

■ **Політична діяльність (або активність)** — це суспільна діяльність громадян, які мають на меті впливати на прийняття політичних рішень, реалізацію своїх потреб та інтересів, насамперед — боротьби за одержання і здійснення влади.

■ **Інститути демократії** — це юридично оформлені (закріплені в законах) самостійні елементи державної влади, метою запровадження яких є організація і здійснення народовладдя.

■ **Демократичні процедури** — це встановлений законом порядок здійснення, виконання, втілення демократичних принципів (основ народовладдя).

Якими є умови здійснення народовладдя в Україні

Однією з найвищих цінностей демократичного суспільства є народовладдя.

Народовладдя в Україні реалізується на основі Конституції, через інститути безпосередньої (прямої) чи представницької (виборної) демократії і є проявом політичної активності громадян.

Політична активність громадян дуже важлива. Це передусім залучення до процесу політико-владних відносин; вплив громадян на перебіг соціально-політичних процесів та на формування владних політичних структур. На початковому рівні вона проявляється як політична участь у виборах, мітингах, маніфестаціях, зборах, страйках тощо. На вищому рівні — це вже професійна політична діяльність у законодавчих, виконавчих та судових органах, в якості представників політичних партій, рухів та громадських об'єднань тощо.

Політична діяльність буває усвідомленою і стихійною. Кожна сучасна держава, здійснюючи свою політику, намагається заручитися підтримкою якомога більшої кількості громадян. Навіть диктаторські та тоталітарні режими, які насправді надзвичайно обмежують можливість участі громадян у політичному житті, намагаються створити ілюзію політичної активності, змушуючи всіх брати участь у різноманітних політичних акціях.

Демократичні держави вбачають у розвитку політичної активності одну з основних умов здійснення своєї політики, досягнення й забезпечення політичної стабільності загалом. Щоб не стати об'єктом маніпуляції, громадянам важливо свідомо ставитись до своєї участі у політичному житті держави.

Народовладдя стає реально можливим завдяки існуванню таких **інститутів демократії**:

Право обирати і бути обраним на виборні державні посади.

Свобода слова, включаючи критику посадових осіб та соціально-економічного ладу, а також існування альтернативних джерел інформації, які охороняються законом.

Громадянська реклама

Йти на вибори — це не лише можливість змінити на краще життя спільноти, в якій ми живемо, але й нагода вплинути на своє конкретне майбутнє.

Свобода самоорганізації, тобто право громадян створювати відносно незалежні від держави асоціації чи організації, в тому числі — опозиційні партії.

Для того, щоб названі інститути реально діяли, конституціями демократичних держав передбачено систему **демократичних процедур**, таких як:

■ **Принципи демократії** — безумовні вимоги, які випливають з самої суті демократії і пред'являються до всіх учасників демократичного процесу.

1. Вільні і чесні вибори.
2. Референдуми, плебісцити (опитування громадської думки).
3. Голосування — відкрите або таємне.
4. Відкрите обговорення кандидатур на виборах, або питань референдуму.
5. Делегування виборцями повноважень обраним представникам до органів влади.
6. Вивчення громадської думки шляхом соціологічних досліджень.

Таким чином, демократія діє на основі розвинутої системи **принципів**. До фундаментальних принципів демократії можна віднести: принципи гласності, різноманітності (плюралізм), залучення населення до вирішення питань державного значення, поділу влади, єдності, рівності і гарантованості демократичних прав та обов'язків.

В демократичному суспільстві важливим є характер суспільного облаштування державними і суспільними справами, тобто реалізація принципів демократичним процедур, рівності прав громадян.

Демократія сьогодні — не просто влада народу, а механізм здійснення державної влади, який забезпечує виконання волі більшості громадян.

Громадянська активність

Будуємо логічний ланцюжок реалізації народовладдя

- Виберіть з тексту вище умови, завдяки яким народовладдя в Україні стає реальним.
- Побудуйте ланцюжок послідовності таких умов. Як вони взаємопов'язані?
- Прокоментуйте створену вами послідовність.

Модуль 2.

Чому важливо дотримуватися принципів виборчого права

■ **Вибори** — це спосіб формування органів влади та самоврядування шляхом голосування, обрання громадянами осіб, які будуть приймати рішення від їхнього імені.

За сучасної демократії, владу від імені народу здійснюють обрані ним представники. Органи представницької влади формуються за допомогою проведення процедури виборів.

Вибори дають можливість громадянам висловити своє ставлення до політиків (підтримати чи не підтримати того чи іншого кандидата або партію), активно втручатися у процеси внутрішньої чи зовнішньої політики тощо, тощо.

Від того, як влада враховує наші інтереси, багато у чому залежить те, як ми з вами живемо, які можливості кожен з нас має для комфортного та безпечного життя. Вибори представників до органів центральної влади або

«Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Стаття 71. Конституція України

місцевого самоврядування (депутатів) — це делегування їм права представляти наші з вами інтереси та забезпечувати рівні права і можливості для кожного члена суспільства.

Кожен громадянин має *виборче право*, яке дозволяє йому *обирати* (активне) чи *бути обраним* (пасивне) до представницьких органів влади. Громадяни держави, котрі мають право брати участь у виборах, є **виборцями**. Коло виборців, що збирається голосувати чи голосує за певну політичну партію на парламентських, президентських або місцевих виборах, називається *електоратом* (лат. *elector* — виборець).

Обрані народом представники до органів влади чи самоврядування здійснюють управління державою, областю чи містом впродовж визначеного законом терміну. Саме за результатами голосування виборців формуються *більшість*, яка здійснює управління державою, та *меншість*, яка переходить в *опозицію* і контролює діяльність більшості.

Через процедуру виборів влада в державі стає *легітимною* (законною), за умови, якщо *вибори є справедливими*.

Громадяни беруть участь у виборах на основі виборчого права — системи нормативно-правових актів, що встановлюють та регулюють права виборців у формуванні виборчих органів державної влади та місцевого самоврядування.

Проведення виборів, за умов дотримання демократичних принципів виборчого права, надає підстави вважати, що такі вибори є справедливими.

Основні принципи виборчого права у більшості країн є подібними. В нашій державі вони викладені у статті 71 Конституції України:

Аналізуємо ситуації

Принципи виборчого права

■ Розглянемо принципи виборчого права на простому прикладі.

Загальність виборів — виборче право мають **всі** громадяни, які досягнули 18-річного віку.

Вільні вибори — ніхто не може бути змушений до участі у виборах або обмежений у волевиявленні.

Рівність — кожен виборець має **один голос** і право проголосувати тільки **один раз**.

Таємність голосування — відсутність контролю і тиску на виборця з якого завгодно боку.

Прямі вибори — пряме, безпосереднє голосування виборця за

кандидата.

Гласність виборів — своєчасне повідомлення про вибори та їхні результати.

Територіальність — вибори проходять на всій території України, яка розділена на виборчі округи.

Досліджуємо та обговорюємо

Виборчі цензи

- Ознайомтеся з принципами виборчого права.
- Визначте порядок їх важливості для вас. Обґрунтуйте свою думку.

Громадянська реклама

Хто хоче в нашому житті щось змінити, покращити, той мусить брати участь у виборах!

На різних етапах становлення виборчого процесу в різних країнах у ньому було чимало обмежень — **виборчих цензів** — офіційно визначених умов і ознак, на підставі яких обмежується виборче право громадян.

Ось приклади цензів, що існували колись. Деякі з них діють у окремих країнах світу і сьогодні:

Ценз осілості — вимога, за якою виборче право надається лише тим громадянам, які проживають на тій чи іншій території протягом певного часу.

Майновий (податковий) ценз — володіння майном (рухомим і нерухомим) на певну суму або розмір сплати податків.

Статевий ценз — обмеження виборчого права за статевою ознакою. Тривалий час виборче право було суто «чоловічим» і не поширювалось на жінок. Рівне право брати участь у виборах і чоловікам, і жінкам вперше було запроваджене 1893 р. у Новій Зеландії, у США — в 1920 р., Франції — з 1944 р., Греції — від 1956 р., Швейцарії — з 1971 р.

Релігійний ценз (віросповідання) вимагає, щоб носій виборчого права сповідував певну релігію. Зокрема, в Ірані бути обраним має право тільки мусульманин.

Обговорюємо

- Перегляньте інформацію про виборчі цензи.
- Як ви вважаєте, чи правомірним є існування подібних обмежень? Поясніть свою думку.
- Скажіть, як співвідносяться такі обмеження з Загальною декларацією прав людини?

Модуль 3.

Яким чином взаємодіють більшість та меншість при здійсненні народовладдя

Громадянська реклама

Демократія — це коли два вовки і вівця голосують щодо меню на обід. Свобода — це коли добре озброєна вівця оспорує результат такого голосування.

Бенджамін Франклін

Розглядаємо і обговорюємо

Ознайомтеся із цитатою відомого політичного і державного діяча Бенджаміна Франкліна.

Яку думку хотів підкреслити автор щодо становища «більшості» та «меншості» у демократичному суспільстві?

Які засоби мають існувати у демократичному суспільстві, щоб права кожного громадянина були захищені?

■ **Опозиція** (від лат. — протиставлення) — це політичні партії, рухи, групи (депутати парламентської меншості), чії позиції і погляди розходяться з певних питань з політикою парламентської більшості й уряду.

У демократичній державі громадяни вільно приймають політичні рішення, відповідно до волі більшості. Проте ситуація, коли меншість підпорядковується більшості, не завжди буває демократичною. У демократичному суспільстві воля більшості має поєднуватися з гарантіями прав осіб, які опинилися у меншості — етнічній, релігійній чи політичній. **Права меншості не можуть залежати лише від доброї волі більшості і не можуть бути скасовані більшістю голосів.** Кожний депутат, який опинився в парламентській меншості, є представником інтересів певної групи виборців — громадян, яким у державі гарантується рівність прав.

Розглянемо право меншості (опозиції) в парламенті. Юридичне поняття «більшість» ототожнюється з політичним поняттям «правляча», а «меншість» — з політичним поняттям «опозиція».

Наявність опозиції вважається невід'ємним компонентом демократичного суспільства, правової держави. Допоки в суспільстві існує відмінність інтересів, доти існуватиме й опозиція.

Опозиція аналізує роботу уряду, критикує його діяльність, користується можливістю порушити питання про довіру уряду. Проте, ведучи боротьбу за владу, вона не повинна застосовувати форми політичної агресивності, прийоми політичних провокацій. Необхідно, щоб у процесі конкурентної взаємодії різних політичних інтересів, за допомогою компромісів досягалася їхня рівновага.

Важливо, щоб опозиція була конструктивною, а не деструктивною. Деструктивна опозиція обмежується критикою чинної влади без пропозицій щодо програми дій; конструктивна опозиція здатна висунути,

обґрунтувати і боротися за здійснення програми, яка відрізняється від офіційної програми, є її альтернативою.

Отже, демократія — це не тільки вияв волі більшості, а й гарантія права меншості на критику і вільне вираження своїх поглядів — конструктивних, а не руйнівних. Це право говорити та бути почутим — право бути оскарженим, але не пригнобленим.

(За матеріалами «Демократія і права меншості»

http://pidruchniki.com/1394110343076/pravo/demokratiya_prava_menshosti

Застосуйте набуті знання і досвід

Вибори у школі

Організуйте вибори у вашій школі, класі. Предметом виборів можуть бути, наприклад: кращий клас; кращий учень, вчитель; предмет навчання з варіативної частини; програма розвитку школи; вибори голови чи членів учнівського парламенту. Голосування можна провести й так, щоб виборці усвідомили суть пропорційної та мажоритарної систем. Наприклад, «випускник року» може вибиратися за мажоритарною системою, а голосування за «улюблений предмет», що визначатиме рейтинг навчальної дисципліни, може бути за пропорційною системою.

Для того щоб вибори стали демократичними необхідно дотримуватися таких кроків:

1. Оголосити шкільний/класний колектив, про суть та час таких виборів.
2. Створити шкільної /класну виборчу комісію (ШВК).
3. Організувати висунення кандидатів або інших ідей вибору.
4. Підготувати бюлетені до голосування.
5. Зареєструвати офіційних спостерігачів.
6. Провести голосування.
7. Ознайомити громадськість із результатами виборів.

Результати голосування мають бути практично використані в роботі класу чи школи.